

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ERKEKLİK: FULL METAL JACKET FİLMİ ÖRNEĞİ

Burcu KAVAS

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

burcukavas@aydin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5391-9246>

<i>Atf</i>	Kavas, B. (2021). TOPLUMSAL CİNSİYET VE ERKEKLİK: FULL METAL JACKET FİLMİ ÖRNEĞİ. İletişim Çalışmaları Dergisi, 7 (3), 453-467.
------------	---

Geliş tarihi / Received: 29.09.2020

Kabul tarihi / Accepted: 28.05.2021

DOI: 10.17932/IAU.ICD.2015.006/icd_v07i3003

ÖZ

1970'li yıllarla birlikte gelişen erkeklik çalışmaları, cinsiyet yapılanması içinde belirlenen cinsiyetler ve bu cinsiyetlerin toplum içindeki konumlarına dair analizler üretmektedir. Toplumsal alana yerleşmiş olan bu hâkim cinsiyet sistemi dikotomik bir cinsiyet algısını inşa eder. Söz konusu üretilen erkeklik ve kadınlık değerleri kültürel faaliyetlerde de karşımıza çıkmaktadır. Kültürel olarak biçimlendirilen cinsiyet rolleri sinema filmlerindeki temsillerde de kendine yer edinir ve kültürel alandan topluma doğru pekişip yaygınlaşmaya devam eder. Toplumsal cinsiyet sistemi olarak tanımlanan eşitsiz ve ayrıştırıcı hâkim cinsiyet sistemi, muktedir şekilde konumlandırılan hegemonik erkeklik değerleri aracılığıyla kamusal ve özel alanda bireyler arasında hiyerarşik ve eşitsiz ilişkiler üretilmesine neden olmaktadır. Söz konusu eşitsizlik toplumsal kurumlar aracılığıyla yeniden üretilip yaygınlaştırılmaktadır. Böylelikle cinsiyetler arasında eşitsizlik sürmektedir. Bu makalenin amacı, toplumsal cinsiyet

sisteminin erkekler için ayırdığı konumu ve bu konuma erişmekte yardımcı olan unsurları inceleyerek bunların sinemadaki temsil ediliş şekillerini saptamak ve bununla birlikte iktidarın cinsiyet aracılığıyla bireylerin bedenleri üzerindeki tahakkümünü tartışmaktır. Bu doğrultuda Stanley Kubrick'in 1987 yapımı Full Metal Jacket filmi erkek temsilleri bakımından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Toplumsal Cinsiyet, Hegemonya, Şiddet, Militarizm.

GENDER AND MASCULINITY: THE FILM CASE FULL METAL JACKET

ABSTRACT

Within the studies of masculinity, developed in the 1970s, analysis regarding the genders determined in the gender structure and the positions of these genders in society are produced. This dominant gender system in the social sphere constructs a dichotomous perception of gender. Produced and disseminated values of masculinity and femininity are also encountered in cultural activities. Gender roles also gain a place in the representations in films and continue to consolidate and spread from the cultural field to the society. The unequal and discriminating dominant gender system, defined as the gender system, causes the creation of hierarchical and unequal relationships between individuals in the public and private spheres through hegemonic masculinity values that are positioned competently. This inequality is reproduced and expanded through social institutions. Thus, the inequality between the sexes continues. The purpose of this article is to examine the position that the gender system has reserved for men and the factors that help them reach this position and to determine the way they are represented in the cinema, as well as to discuss the domination of power over the bodies of individuals through sex. Accordingly, the 1987 film "Full Metal Jacket" by Stanley Kubrick will be examined in terms of male representations.

Keywords: Masculinity, Gender, Hegemony, Violence, Militarism.

GİRİŞ

Sinema, kültürel ve politik süreçlerle bağlantılı bir araç olarak toplumun benimsediği değerleri sunmaktadır. Sinema filmleri de çekildiği dönemin kültürel ve politik atmosferini yansıtan sanat eserleridir. 1960'lı yıllarda akademik çalışma alanında özellikle kadın çalışmalarının dönemin

atmosferinden etkilenecek yükselişe geçmesiyle birlikte literatürde sıklıkla kadınlık, kadının doğası, kadının ezilişi ve kadınları ezen sistem üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bununla birlikte kültürel ürünler de gelişen bu kadın perspektifiyle analiz edilmeye başlanmıştır. 1970'li yıllarda feminist kuramcılarının destekleriyle birlikte yelpazesini genişleten kadın çalışmaları alanı, yönünü erkekler ve erkeklığe ilişkin çalışmalara da çevirmiştir. Gelişen erkeklik çalışmaları toplum içerisinde seyreden ve eşitsizliklerin temeli olan toplumsal cinsiyet sistemine farkındalık getirmişlerdir. Erkeklik kuramcıları erkeklığın inşa edilmesini ve pratiklerini ve erkeklığın biçimlerini açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmalarda toplum içerisinde var olan pek çok unsurun eşitsiz cinsiyet sistemini ve cinsiyet rollerini yinelediğini göstermektedir. Sinemanın toplumların kültürel ve politik atmosferini yansıtmasının yanı sıra özellikle filmlerdeki temsiller akademik çalışmalara örnek oluşturarak katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada erkeklığın üretilişinin unsurlarından olan şiddet ve militarizmin erkeklikle ilişkisi dikkate alınarak 20. yüzyılın en önemli yönetmenlerinden sayılan Stanley Kubrick'in 1987 tarihli Full Metal Jacket filminin ekseninde erkeklik üretimlerinin ve pratiklerinin yansımalarını irdelemek amaçlanmaktadır. Ayrıca sinemanın toplumun unsurlarını yansıtan bir araç olduğunun altı bir kez daha vurgulanacaktır. Full Metal Jacket, Vietnam Savaşı döneminde geçen liberal perspektifli Hollywood yapımı filmlerden muhalif duruşuyla ayrılmaktadır. Bu anlamda militarizm, erkeklik ve şiddet üzerine farklı eleştirilere olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda filmin erkeklik üzerine oluşturduğu temsiller ve toplumsal cinsiyet sistemi arasındaki ilişkinin ortaya konulması amacıyla sosyolojik, ideolojik ve feminist çözümleme yöntemlerinden faydalanılacaktır.

ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

Feminist kuramcılar, 1970'lerden itibaren cinsiyet hiyerarşilerini, erkek üstünlüğüne dayalı cinsiyet düzeninin kadınlar açısından yarattığı sonuçları ve bunların çözüm yollarını tartışmışlardır. Oluşturdukları bu tartışmalar toplumsal cinsiyet sisteminin oluşumunu, sürdürülüşünü anlayabilmek ve çözümünü üretebilmek adına bir sorgulama ve mücadele alanı oluşturmayı hedeflemiştir. Söz konusu tartışmalar yapılırken kadınların ataerki tarafından kuşatılışı temel sorun olarak ele alınmış ve genel paydada kadın perspektifli çalışmalar yapılmıştır. Cinsiyet araştırmaları, uzun yıllar yalnızca kadın araştırmalarıyla sınırlı kalmıştır. Erkek iktidarı ve erkeklığın bu iktidara sahip olarak yaşadığı deneyimler ise akademik çalışmalarda eksikliğini sürdüren bir konu olarak süregelmektedir. Yapılan araştırmalarda erkeklik perspektifinin ve deneyimlerinin göz ardı edilmesinin yanı sıra toplumsal cinsiyet sisteminin bireylere kendi cinsiyetlerine göre oluşturduğu kodların biyolojik kökenli olduğu ve doğuştan sahip olduğuna dair olan yanılğı da erkeklik çalışmalarının gündeme gelmesini geciktirmiştir. Buna göre erkeklik, genetik ya da hormonal bir şey olarak tanımlanmıştır ve pratikleri doğallaştırılmıştır.

1970'lerden itibaren özellikle feminist kuramcılar tarafından cinsiyet farklarının oluşumunu anlamaya yönelik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Farklı kadınlık deneyimleriyle farklı ötekileştirme ve eziliş pratiklerine kadınlar üzerinde odaklanılmış ve fark kavramına yapılan bu vurgunun sonucunda farklı erkekliklerin ve bunların farklı eril iktidarları olabileceği sorgulanmıştır. Bu bağlamda erkekliğin tanımının sorgulanmasıyla başlayan erkeklik çalışmaları, farklı erkeklikleri araştırarak yelpazesini genişletmiştir. Yaşanan bu gelişmeler ışığında erkeklik çalışmaları da kadın çalışmaları alanı gibi cinsiyet sistemi ve onun sorunlarına odaklanan bir inceleme alanı olarak ortaya çıkmıştır (Sancar, 2009)._Bunların sonucunda erkekliği tanımlamak ve erkeklikler arasındaki farkları araştırmak önem kazanmış; beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, orta yaşta, tam gün iş sahibi erkeği tanımlayan "hegemonik erkeklik" tanımı ve bu tanımdan farklılaşan erkeklik deneyimleri tartışılmaya başlanmıştır. Farklılaşan bu erkeklik deneyimleri, erkek olmayan bireylerin üzerinde kurulan iktidara denk düşmektedir (Connell, 2000). Hegemonik erkeklik kendi varlığını sürdürebilmek adına diğer cinsiyetler ve kendi bedeni üzerinde iktidar kurmayı hedefleyen bir erkeklik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kültürel olarak belirlenmiş olan erkeklik değerleri (cesaret, saldırganlık, bağımsızlık, teknolojik beceri, macera, dayanıklılık) ya da cinsiyet rolleri, tek bir erkeklik biçimini dayatmaktadır (Akca & Tönel, 2011). Dayatılan bu erkeklik; genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, iş sahibi, görece dindar, sportif iktidarı elinde tutabilen erkekleri işaret etmektedir (Sancar, 2009: 30). Başka bir söyleyişle hegemonik erkekliğin değerleri kültürel anlamda makul görülen erkeklik biçimi olarak şekillenmiştir. Hegemonik erkeklik eylemin ve iktidarın sahibi olmayı tanımlayan heteroseksüel ve kültürel bir kurguyu nitelendirmektedir (Meral, 2011).

Toplumsal alanda inşa edilmiş olan cinsiyet sistemi, cinsiyetleri tanımlayıp onlara belirli roller atfederek sistemin yeniden üretimini ve düzenliliğini sağlamaktadır. Bununla birlikte cinsler arasındaki ilişkileri de tanımlamaya çalışır ve bu ilişkiyi anlamlandıran şey iktidardır. Toplumda belirli bir erkek grubunun iktidara sahip olmasının sürekliliği üzerine düşünen R. W. Connell toplumsal cinsiyet sisteminin yalnızca belirli bir cinsiyet grubuna; yalnızca erkeklere fayda sağladığını söyler. Bu sistemin devamlılığını, erkeklerin kamusal alandaki denetime hâkim olmaları ve bununla birlikte özellikle kadınların ev içi işlerle sınırlandırılmalarına sebep olan cinsiyetçi iş bölümü sağlamaktadır. Buna paralel iktidar toplumu iç içe geçerek cinsiyet sistemini kendi ağının içinde konumlandırmaktadır. Son olarak cinsellik ve cinsel haz temel alınarak oluşturulan ilişkiler, kadınları erkeklere tabi kılan bir yapı oluşturmuştur.

Toplumun geneline bakıldığında iktidarın yalnızca pek az sayıda bir erkek grubunun elinde olduğu görülmektedir. Yalnızca hegemonik erkeklik diye tanımlanan erkeklik biçimi, iktidarını hem kadınlar hem kendinden farklı erkeklikler üzerinde kurmaktadır. Fakat buna ek olarak iktidara sahip olan

hegemonik erkeklerin eylemlerine, pratiklerine ve rollerine katılan, göz yuman, onaylayan bireylerle birlikte söz konusu cinsiyet sistemi sürekliliğini korumaktadır. Bu çeşit bir onaylama hegemonik olmayan erkeklerin kazanç elde etmesine yol açmaktadır. Sözgelimi kadınları ya da eşcinsel erkekleri aşağılama bu kazançlardandır. Bu bağlamda farklı erkeklikler arasındaki mücadele rıza ve onayla elde edilmektedir. Erkeklikler sürekli birbirleriyle ilişki içindedir. Durağan değil dönüşüm hâlinindedir ve birbirleriyle iç içe geçmektedir. Bir başka söyleyişle, erkeklikler birbirleriyle paylaşım içerisindedir fakat iktidara sahip olma oranı anlamında farklılaşırlar (Connell, 2000: 245). Connell, bu erkeklik tarzlarının iktidar ilişkilerine nasıl eklemelendiğini tabi kılınan ve ezilen erkeklik, hegemonik erkeğin hegemonyasını kurmasına yardımcı olan işbirlikçi erkeklik, sınıf ve etnisite ve/veya ırk gibi marjinalleştirilmiş erkeklik gibi ayrımlar yaparak açıklamaya çalışmıştır. Ayrıştırılmış bu erkeklik kavramları sabit karakterler değildir; bu kavramlar koşullara, ilişkilere, eylemlere dayalı olarak şekillenmektedir. Farklı erkeklik biçimlerinin varlığı güç kavramına ilişkin bir vurgu sağlamaktadır ve erkekliklerin kendi içindeki ilişkileri maduniyet ya da ötekilik gibi kavramlar üzerinden incelenmeye olanak sağlayarak iktidar ve güç kavramlarına ilişkin sorgulamaları beraberinde getirmektedir (Akca & Tönel, 2011:25).

Erkeklik daima kazanılması gereken bir şey olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda erkeğin toplum içerisinde erkekliğini kanıtlayabilmesi gerekmektedir. Birey, erkekliğini yaratabilmek için çeşitli mücadelelerden geçer ve sürekli olarak kendini ispatlayıp iktidarını meşrulaştırmak zorundadır. Erkek bireylerin kendi erkekliğini meşrulaştırdığı homososyal ortamlar, erkeklere kadın ve çocuk etkisinden uzak sosyalleşme imkânı sağlamaktadır. Lipman-Blumen'in literatüre kattığı homososyal ortamlar bireyin, erkekler arasında erkekliğini ispat edebileceği ve iktidarını oluşturup sağlamlaştırabileceği yerler olarak işlev görmektedir. Homososyallik iki boyuta sahiptir. Mekânsal ayrışmayı niteleyen fiziki homososyallikle birlikte erkeklerin ahlaki, politik ve değer açılarından yaptıkları tartışmaların yalnızca erkeklere ilişkin olduğunu vurgulayan sembolik boyutu vardır. Erkek homososyalliği farklı cinsiyetteki bireylerin bu boyutlardan dışlanabilmelerinin yanı sıra kendi düşünce faaliyetlerinin meşru kılındığı alanlara imkân tanımaktadır. Erkekliğin inşa edildiği bu sosyal süreçler homososyal birlikliliklerle mümkün kılınmaktadır. Erkekliğe ilişkin yönlendirmelerin ve bilinçlendirmeleri paylaşıldığı bu süreçler toplumsal alanda sorgulanamaz olarak kabul edilmektedir. Erkek sosyalizasyonu ve homososyal ortamlar toplumsal cinsiyet sisteminin devamlılığını sağlayan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Onur ve Koyuncu, 2004). Söz gelimi militer topluluklar topluma hegemonik erkeklik pratiklerini yayan homososyal ortamların başat örneklerinden birini oluşturmaktadır. Buna paralel olarak milliyetçilik kültürü, kültürel erkek temalarını vurgulamak ve bunlarla uyum sağlamak üzerine yapılmıştır. Şeref, vatanseverlik, korkaklık, cesaret ve görev

gibi terimleri hem ulus hem de erkeklikle doğrudan ilişkilidir (Nagel, 2000). Askerlik, ulusal ordularda erkeklerin yaptığı zorunlu hizmet olarak tanımlanabilmektedir. Erkekler açısından vatana hizmet çağrısı genel paydada hem vicdani bir önem taşımakta hem de yapılması beklenen bu hizmetin sekteye uğraması durumunda erkek çevresi tarafından ötekileştirilmeye ve hor görülmeye maruz bırakılmaktadır. Toplumun güvenliği ve savunmasının yalnızca erkekler tarafından karşılanması ve bunun militer mekanizmalar hâline gelmiş kapalı kurumlar içinde gerçekleştirilmesi ataerkiye dolayısıyla toplumsal cinsiyet sistemine hizmet eden bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır (Sancar, 2009). Güvenliğin sağlanması genç erkeklerin “savaşçı” olmak için eğitim gördüğü ve kadınsılıktan uzaklaştırıldığı bir “kahraman erkek” inşasıdır. Militarist pratiklerin öğrenilmesi için alınan eğitim erkeklerin güçlü savaşçılara dönüşebilmeleri erkekler için toplumsal anlamda kabul görmek adına üstesinden gelmeleri gereken bir sınav olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim sürecinde kadınlar ve hegemonik erkeklikten farklılaşan erkeklik pratikleri dışlanır ve askeri eğitim bir tür hegemonik erkeklik eğitimine dönüşür.

MİLİTARİZM VE ERKEKLİK: FULL METAL JACKET

Hegemonik erkeklik kavramı toplumsal süreçlerde ve kurumlarda kendine edindiği pozisyonla birlikte düşünüldüğünde eşitsiz cinsiyet sisteminin nasıl yayıldığını gözler önüne serer. Milliyetçilik, siyasal bir fenomendir, devletle ve devlet kurumlarıyla ilişki içerisindedir. Ordu gibi çoğu devlet kurumlarına daima erkekler hâkim olmuştur. Bu anlamda hegemonik erkeklik ve milliyetçiliğin paralelliği şaşırtıcı değildir.

Stanley Kubrick’in 1987 yılında çektiği, Vietnam savaşını anlattığı filmi Full Metal Jacket açılışından itibaren bize erkeklik ve değerleri üzerine mesajlar sunar. Filmin açılış sahnesinde orduya girecek tüm acemi erlerin saçlarının kesilip tek tipeştirilmelerinin temsil edilmesine fonda sözleri *elveda sevgilim, merhaba Vietnam* olan bir şarkı eşlik eder. Bu açılışla birlikte, orduya girişleri erkekliğe girişle eş değer kabul edilen genç erkeklerin ailelerinden ve kadınlardan uzaklaşarak kendi erkekliklerini kazanabilmek için erkekliğin dünyasına adım atıldığı mesajını verir. Orduya girişten itibaren uzun bir süre boyunca ordunun cisimleşmiş bir temsili olan tüm söylemleri erkeklik ve erkeklik organına dayalı olan Çavuş Hartman tarafından eğitim alırlar. Çavuş Hartman; homofobik, kadın düşmanı, sadomazoşist ve coşkulu-şiişsel bir tavırla ordunun acemi erlerin olmasını istediği erkek temsildir. Acemi askerlere rol model olarak sunulan Hartman, hegemonik erkeklik kodlarını bünyesinde toplamış ve askerlere de bu kodları öğretmekle görevlendirilmiştir. Ordu genel itibarıyla hiyerarşik olarak yapılanmış bir kurumdur. Filmde erkekler arasında hem rütbesel hem de erkeklik pratiklerinden kaynaklanan bir hiyerarşi göze çarpar. Çavuş Hartman, rütbesel ve erkeklik pratikleri bağlamında baskın olan erkek olarak acemi erlere karşı hakaret kullanımı beraberinde şiddet de uygular.

Rıza ve onayı dayalı biçimde şiddet kullanma yetkisine sahip bir devlet kurumu olan ordu, çeşitli ceza ve gözetleme teknikleri ya da spor gibi fiziksel güçle ilişkin etkinliklerle beden iktidarını cinsiyet ideolojisiyle ilişkilendiren bir aygıt olarak ele alınır. Kaufman, erkeğin uyguladığı şiddet biçimlerini tanımlarken bir üçgenden faydalanmıştır. Buna üçgenin köşeleri erkeklerin yönelttikleri şiddetleri betimlemektedir. Üçgenin her bir köşesi erkeğin kadınlara, erkeklere, kendilerine yönelttikleri şiddeti tanımlar. Bu bağlamda Kaufman, erkeğin şiddetinin yalnızca kadınlara yönelik değil aynı zamanda erkekler arasında hatta kendilerine uyguladığı şiddet olarak işaret etmiştir. Bu köşeler birbirleriyle ilişki hâlinindedir (Kaufman, 1987: 4).

Filmde hegemonik erkek profili ve ideali Çavuş Hartman üzerinde cisimleşir. Hartman askerlere, “eğitimi tamamlayana kadar bir hiç” olduklarını söyler. Film boyunca süren eğitim sürecindeki talimler, spor, nişancılık gibi fiziksel güce ve beceriye dayalı eylemler aracılığıyla yansıtılan militer-hiyerarşik düzen ve bu düzenle ilişki olan şiddet kullanma yetisi, sunduğu abartılı erilliğe bakıldığı zaman cinsiyet ideolojisiyle doğrudan ilişkilidir (Karamollaoğlu, 2009: 107). Askerlik eğitimi özellikle saldırgan bir erkek tipinin yaratılmasına hizmet eder ve talimlerde oluşması beklenen saldırgan bir erkek tipidir. Sözelimi kendini gerçek bir erkek olarak tanımlayan Hartman, gerçek bir erkek olmayan yani askerlik eğitimi tamamlayamayan acemi erlere “hanımlar” diye hitap eder. Askerlerden silahlarına bir kadın ismi vermeleri ve onlarla uyumaları söylenir; eğitim süresince yaklaşabilecekleri ve sadık kalabilecekleri tek dışı silahları olacaktır. Bu tarz söylemlerle askerliğin erkekler ve kadınların ayrıştığı homososyal bir ortam olduğu vurgulanarak kadınların varlığı bir obje tarafından temsil edilir hâle gelir.

Cinsiyetler silahlar tarafından işaretlenen, ayrıştırılan ve güçlendirilen kimliklerin başında gelir. Hemen hemen tüm kültürlerde ve tarihsel dönemlerde silah, erkekliğin sembolü ve dayanak noktası olmuştur. Tabancalar sık sık fallusu temsil eder. Stanley Kubrick filmde bu metaforun altını çizer. Filmdeki eğitim sahneleriyle askerliğe, askeri olana dair her şeyin aynı zamanda cinsellikle ve cinsiyetle yüklü olduğu anlayışıyla bağlantı kurulabilmektedir. Askeri kurumlar ve eylemlerinin cinsiyetle ve cinsellikle ilişkilendirilmesinin pek çok yolları vardır. Örneğin düşmanın tanımlanması bu yollardan biridir. Savaş ve milliyetçi çatışmalarda düşman erkekleri ulusun kadınlarına sahip olmak isteyen şeytanlar ve/veya erkekliği elde edememiş güçsüz hadımlar gibi tanımlamalar içermektedir (Nagel, 2000: 88). Kadınlar savaşlarda cinsel saldırıların ya da istismarın kurbanları olarak çizilir. Ancak kadınlar askerlerin rüyalarını ve fantezilerini de kaplar; ya cinsel arzu nesnesi ya da saf, temiz kadın olarak resmedilir; düşman kadınlar ise cinsel açıdan elde etmesi kolay ele alınırlar (Mosse, 1985). Hemen hemen tüm savaş anlatıları bireysel olarak değil ordu komutasının emriyle gerçekleşen cinsel şiddet ve istismar tartışmalarına göndermeler içerir (Nagel,

2000: 89). Bakıldığı zaman Full Metal Jacket filminde silahın bir kadın temsili hâline getirilmesinin istenmesiyle birlikte askerlerin fantezilerini süsleyecek kadınların yerine savaşı, şiddeti ve öldürmeyi düşlemesi beklenmektedir. Kadın düşmanlığı, kadının ötekileştirilmesi ve değersiz görülmesi film anlatısının temel unsurlarından birini oluşturur. Toplumsal cinsiyet sisteminin çark çevirisi niteliğinde yer alan kurumlar toplumdaki genç erkeklere nasıl olmalarını ve olması gerektiği gibi olmayanların nasıl aşağılanabileceğini öğretir. Film geneline baktığımızda da yalnızca üç kadın karakter görürüz. Bunlardan ikisi seks işçisi bir diğeri ise düşman kadındır. Söz konusu bu temsiller, erkekliğin inşasında kadının konumunun ve erkeğin kadın üzerinde kurduğu iktidarın altını çizen bir anlatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erkekliğin sürekli kanıtlanması gereken bir şey oluşunun kabul edilmesi, erkeklerin toplum içerisindeki faaliyetlerinde kendini ispat etme ve erkekliğini kabul ettirmeye yönelik davranışlarını göz önüne getirmektedir. Ordu kurumunda verilen eğitim genç erkekleri şiddetle yoğuran bir süreçtir. Onlardan birer ölüm makinesi olmaları istenir. Böylelikle yeterince erkek olabileceklerdir. Askerlerin ve askeriyenin varlığı, bütünlüğü her şeyden üstte tutulan yegâne şeydir. Bu bütünlüğe uyum sağlayamayan askerlerin dahi bu bütünlüğe ihanet ettiği varsayılır. Ayrıca hegemonik erkeklik kendini tanımlayabilmek için yakınlarında bir öteki arar. Ötekinin varlığı, kendi varlığının ondan farklı olduğuna dair bir kanıt oluşturur. Böylelikle örneğin, eşcinsellerin ve kadınların başka bir söyleyişle hegemonik erkek olmayanların varlığı bireylerin erkekliğinin bir kanıtı olarak erkekler tarafından kullanılmaktadır. Hegemonya ve hegemonik erkeklik, gücü ve egemenliği arzularken hegemonyanın dışında kalanları da yok saymamaktadır. Tam aksi, ikincil konuma itmektedir ve varlıklarından fayda sağlamaktadır. Zira erkeğin hegemonyasının oluşmasını sağlayan şey aslında ikinci konuma attığı ve erkeksi olmayan her kişi ve durumlardır. Bu ikincil konuma itme durumu hegemonyanın yeniden üretilmesini ve devamlılığını sağlamaktadır (Meral, 2011: 307).

Erkekliğin baba, koca, sevgili gibi farklı açıları şiddeti uygulama potansiyeline sahiptir ve bu sahip olma durumu bir sorun çözme aracı olarak şiddetin edimselliğe çevrilmesine yol açar (Türk, 2015: 91). Aslında bakıldığında erkeklik kadınlıktan farklılaşma, kadınlara erkekliğin kanıtlanması şeklinde değil; kadınlardan farklılaşma, erkeklerin erkekliğini erkeklere kanıtlaması doğrultusunda şekillenmektedir. Erkeklerin erkeklik performansını değerlendiren kadınlar ya da diğer cinsiyetler değil, diğer erkeklerdir. Aynı zamanda erkeklik güç mücadeleleriyle ilişkidir ve dolayısıyla acıya dayanmak, cesaret gösterileri, kavgalar, kadının nesne görülmesi, toplumun onur kodları erkekliğin göstermesi ve koruması gereken pratikler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, erkeklik bir yandan tabi iken bir yandan da içinde bir endişe ve korku taşımaktadır. Erkekliğin yitiminden, hegemonik erkek olunamayışından

kaynaklanan endişe hegemonik erkekliğin üretiminde şiddeti araçsallaştırır. Erkeğin erkekliğini yitireceğine dair içinde yaşadığı endişe ve barındırdığı korkular erkeğin bu duygularını yansıtabileceği bir canlı aramaya itmektedir. Kendinden farklılaşan ve kendinden farklı olan özellikle kadın olan ve kadını olan unsurları korkularını yansıtabileceği düşmanlar olarak görür. Hegemonik erkek değerlerinden uzaklaşıp kadınsılığa yakınlaşan her erkek, sözgelimi eşcinsel erkekler ya da kendini kanıtlayamayan erkekler kaybedenlerdir (Corbett, 2001). Bu kanıtlama durumu kimi zaman zor kullanma ve baskıyı da beraberinde getirebilir. Filmdeki Lawrence (Pyle) karakteri, eğitim esnasında öğretilenlere kolay adapte olamayıp öteki askerler gibi uyum sağlayamayınca kendisine yoğun şekilde fiziksel-psikolojik şiddet ve baskı uygulanır. Örneğin talim esnasında askerlerin arkasından parmağı emdirilerek koşturulur. Askerler spor yaparken Lawrence başka bir köşede oturur. Lawrence'a adapte olamadığı askerlik pratikleri yüzünden erkek olmayı hak etmeyen, henüz erkek olmaya hazır olamamış bir çocuk gibi davranılmaya başlanılır; o, henüz askerlik eğitimini tamamlamamış başka bir tabirle “henüz erkek bile olmamış” erkeklerden bile değildir; yeterince sert, cesur, pratik, zeki değildir. Orduda yaratılmaya çalışılan ve idealize edilen erkek kimliği hegemonik ve heteroseksüel bir kimliktir. Bu tür bir erkekliğin kanıtı ise fiziksel gücü ve dayanıklılığı kanıtlayan dövüş ve spor gibi faaliyetlerde başarı elde etmektir (Karamollaoğlu, 2009). Bu yüzden anlatıya baba rolünde bir asker sunulur; manga başı J.T Davis (Joker). Lawrence'a yapması gerekenleri yeniden öğretmekle görevlendirilen Davis, onu manga arkadaşlarına uyum sağlayabilecek düzeye gelene dek eğitir. Çavuş Hartman'ın kontrolü sırasında koğuşa yemek getirdiği için arkadaşlarının cezalanmasına neden olan Lawrence, arkadaşları tarafından hatta en yakını olan Davis tarafından da şiddet görünce bir çeşit yıkıma uğrar. Davis'in Lawrence'ı eğittiği sahnelerde şekillenmeye başladığını düşünülen erkek dostluğu, Lawrence'a uygulanan şiddetle birlikte yıkılır. Kubrick gruplar içerisindeki bireyleri ele alır ve oluşturduğu gruplar daima birbirini dışlayıcı ve zıt bireylerden oluşur. Zıtlasmaktan başka bir duygu nadiren ifade edilir ve kesinlikle bütünleşme yoktur. Askeri eğitiminde, arkadaşlık ilişkilerinde, üstüyle ilişkilerinde başarılı olamayan Lawrence'ın yaşadığı yıkımı askerlikte gösterdiği başarı bile toparlayamaz, bunalımına kendisinin ve Çavuş Hartman'ın hayatını alarak son verir. Filmin eğitim kısmının finalinde yer alan bu bölüm, askerlikle birlikte erkeklere yüklenen yükü izletir. Farklı alanlardaki beceriler gözetilmeksizin tek tip erkek “yüklemesi” yapmaya yönelik şekilde oluşturulmuş ordu kurumunu sorgular. Ötekileştirilen erkeğin, hegemonik olanı beceriksiz olduğunu varsaydığı pratikle yok etmesi filmin ironik yanlarından birini oluşturur. Eğitimin bitmesinin ardından tüm askerler bir kardeşliğe dahil olurlar. Ordu gazetesinde görevlendirilen Davis'in, piyade olamadığı için aşağılanması erkekler arası hiyerarşinin yalnızca rütbe hiyerarşisiyle değil aynı zamanda uygulanan şiddet hiyerarşisiyle de bağlantı olduğunu gösterir. Filmde düşman olanları kadın,

erkek, çocuk ayırt etmeden öldürebilecek bir piyade, ordu gazetesinde neredeyse hiç kimseyi öldüremeyecek ve hatta şiddet uygulayamayacak olan Davis'ten daha üstün görülmektedir. Bu bağlamda şiddet gösterebilen, daha erkek ve daha değerli olarak konumlanır. Erkekliğin kuruluşunda ve pratiklerindeki şiddet bağlantısı bu noktada görünür olmaktadır.

Davis kafası karışık bir karakterdir. Kendi iç çatışmalarının yansımalarını, kafasına “öldürmek için doğdum” yazan bir kaska rağmen taktığı barış rozetiyle seyircilere gösterir. Rozet ve kaskı sorgulayan komutana ise, “erkek psikolojisindeki ikiliği” temsil ettiğini söyler. Davis barış ve insan öldürmek arasında gidip gelmektedir. Ordunun eğitiminde öldürmeyi öğrenmiştir fakat Davis ordu gazetesinde çalıştığı için ve ayrıca barıştan yana olduğu için kimseyi öldürmemiştir. Kubrick erkekleri mekanik olarak kendi dünyalarınca, zaman zaman tutkularınca, genellikle de kendileri için oluşturdukları yapılar ve ritüellerce belirlenmiş olarak görür. Onlar bu yapıları kendilerinin oluşturduğunu ve üzerlerinde hakimiyetleri olduğunu unutarak bu yapıların kendilerini kontrol etmelerine izin verirler. Bu bağlamda bireylerin ve grupların kendi kendilerine yarattıkları düzen karşısında aciz bir konum üstlendiklerini vurgular. Full Metal Jacket filminde de Davis karakteri üzerinden bu sorgulamaya yürütülmeye çalışılır. Davis kendi bireyselliğinde yaşadığı barış sevdasının aksine ordu kurumunun kendine yönlendirdiği değerleri üzerine yüklemiş ve bu düzenin yaratıcısı olarak düzenin ve öznelliğinin arasında kalmıştır. Davis'in yaşadığı bu arada kalmışlığı filmin final sahnelerinde daha yakından izleriz; görevlendirildiği mangayla birlikte operasyona çıkan Davis düşman nişancının yerini bulur ve onu öldürmesi gerekir. İlk cinayetini işleyecek olan Davis arada kalır ve sonunda *kadın* nişancıyı öldürür. İlk cinayetin ardından Davis arkadaşları tarafından sıkı adam olmakla onurlandırılır. Joker'ın Vietnamlı nişancı kadını öldürmesi kadına acımasının değil, kendine acımasının sonucudur ve askeri yaşamını onaylayan ve eğitimini gerçek ve fiili hâle sokma eylemidir. Bir başka ifadeyle erkek olmasının kanıtıdır. Filmin son sahnesinde askerler Mickey Mouse şarkısı söyleyerek alandan uzaklaşırlar. Full Metal Jacket bu sahneyle erkeklerin kahramanlıkları, kabalıkları, doğaları ve işlevlerine ilişkin sorgulamaları yapar.

Full Metal Jacket'ın konu edindiği savaşa dair yaklaşımı, savaş filmlerinin türsel gerekleriyle sunulur. Film, hem klasik batıdaki erkeklik takıntısını hem teknolojik uzantılarını hem de ordunun üretmek istediği erkekliği ve eleştirilerini yansıtmaktadır. Filme baktığımızda, iktidarın beden üzerindeki uygulamalarının yansımalarını görebiliriz. Bu anlamda baskı, toplumsallaşma, disiplin, cezalandırma uygulamaları iktidarın erkek bedeni üzerinde kurduğu hakimiyet pratiklerindedir. Askeri otorite doğrudan erkek bedenlerini ele alır. Onları zor kullanarak, baskı ve şiddet uygulayarak, ne olması gerektiğini söyleyerek kontrol altına alır. Erkek bedeni bu iktidarın uygulama alanıdır. Beden uzamın içinde var olur, baskıcı bir uzamda direnişini ve özgürlük alanlarını kendi mücadelesiyle

kazanmak zorundadır (Harvey, 1997: 239). Foucault'un iktidar açıklamalarında yer verdiği ve 1960'lı yıllardan önceki döneme özgü olarak tanımladığı katı ve görünür olan disiplin biçimi ordu kurumunun pratiklerinde kendini göstermektedir. Faaliyet ve performans bağlamında ceza ya da ödüllendirme gibi eylemleri içerek teknikler ordu kurumunun içinde yer almaktadır. Bireylerin çeşitli normlar aracılığıyla iktidarın istediği toplumsal ve psikolojik düzensizliklere mahal vermeyen özneler hâline getirilmesi militer alan üzerinden yansıtılır (Karamollaoğlu, 2009: 106). Kubrick filmde ordu kurumuna dair derin eleştiriler getirir. Özellikle Vietnam Savaşı döneminde ABD ordusunun uyguladığı zorunlu askerlik kamusal ve militer alanda yarattığı hararet filmdeki gergin atmosfer aracılığıyla yansıtılmıştır. Savaşın sonuna doğru askerlerin üstlerine uyguladığı şiddetin sonucunda ABD ordusu gönüllü ordusuna dönüştürülmüştü. Bu anlamda Kubrick, askere gönüllü katılan bireylerin de birbirleri içinde uyguladığı psikolojik ve fiziksel şiddeti sunarak temel militer kavramlara ilişkin sorgulamalar sunar. Bahsedilen sorgulamalar filmde sarkastik biçimlerde verilir. Bu anlamda askerlerin neden Vietnam'da olduklarını bilmemelerine dair yaptıkları açıklamalar, filmin final sahnesinde anlatımın bir çocuk şarkısıyla sonlanması ve dış sesin yüzeysel anlatımı gibi unsurlar örnek olarak gösterilebilir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet sistemi iktidar ilişkilerine bağlı olarak oluşturulmuş, bireyler arasında cinsiyet temelli eşitsizlik yaratan hiyerarşik bir yapıdır. Bir başka söyleyişle, iktidar bireyin öznelliğini ele geçirmeyi hedefler ve toplumsal cinsiyet sistemi bu tahakküme olanak sağlar. Erkeklik her ne kadar iktidarın üreticisi konumunda yer alsada da 70'lerden sonra yapılan çalışmalarla erkekliğin tek bir biçimi olmadığı ve farklılaşan erkekliklerin diğer cinsiyetlerdeki bireyler gibi farklı ezilme biçimleri deneyimlediği ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda erkekliği anlamak için erkekliğin bir kültürel inşa olduğunu anlamak önemli bir başlangıçtır. Erkeklik ve erkekliğin pratikleri toplumun içinden gelen ve kültürel arka plan doğrultusunda biçimlendirilen performanslardır. Cinsiyet sistemi erkeklerin, erkekliğini kendilerinden önceki kuşakların kültürel değerleri tarafından öğrenmelerini olanaklı kılan bir sistem olarak işlemekte ve piyasa, aile, ordu, devlet, yasalar gibi yapılarca şekillendirilen bir egemen erkeklik modeli oluşturulmaktadır. Bununla birlikte erkeklikler arasında kurulan tahakküm ve tabilik ilişkileri önümüze farklı erkeklik biçimlerini çıkarmaktadır, bu erkeklik biçimleri sahip oldukları farklı iktidar oranları paralelinde toplumda değer kazanır. Hegemonik erkeklik olarak tanımlanan, eril iktidarı elinde bulunduran ezici erkeklik biçimini her erkek tarafından deneyimlemez. Bu anlamda erkeklik biçimleri arasındaki hiyerarşik düzende hegemonik erkeklik en tepede yer alır. Eril güce sahip olmasada da hegemonik erkeklik pratiklerine göz yuman iş birlikçi erkeklik biçimi sahip olmadığı gücün etki alanından

faaydalanarak toplumda yer kazanır. Hegemonik erkeklerinin aksine cinsiyet rollerinin sunduğu pratikleri uygulamayan tabi erkek, diğer cinsiyetler gibi hegemonik erkek tahakkümünün etkisi altındadır. Tüm bu erkeklik biçimleri sabit, durağan biçimde değil, akışkan ve birbirine dolaşık bir hâlde var olurlar. Diğer cinsiyetlerle birlikte eşitliksiz cinsiyet düzeni tarafından belirli sınırlar içerisinde davranmaya ve belirli kalıplara uymaya itilirler.

Kubrick, filmlerinde eleştirilmesi gereken birçok unsuru özelden genele doğru seyirciye yönlendirir. Bu noktada filmlerini feminist ve sosyolojik biçimde değerlendirdiğimizde Kubrick'in yönettiği filmlerin birçoğunda obsesif, mekanik erkek karakterler gösterilir. Kubrick'in Full Metal Jacket filminde erkek karakterlere yöneltilen en büyük sorgulamanın kurumların erkeklere dayattığı değerlere ilişkin olduğunu görürüz. Kubrick'in erkek karakterleri, kurumların belirlediği rollere bürünürken öznelliklerini içinde yaşamaya ve bastırmaya devam ederler. Full Metal Jacket filminde de sistemin dayattığı baskının insan öznelliğine temas edemeyeceğine dair bir mesaj yer alır. Foucault'ya göre iktidar toplumda her yere nüfuz etmiştir ve iktidarın bulunmadığı bir alan kalmamıştır. Ona göre iktidar ilişkileri normlar aracılığıyla toplumsal yapı ve bireylerin bedeni üzerinde denetim sağlar (Foucault, 2000). Bu doğrultuda bireyler bedenleri aracılığıyla cinsiyet rollerinin sınırları etrafında iktidarın nesnesi hâline dönüşürler. Bir başka söyleyişle özneler iktidarı oluştururlar. Temelde ise iktidar kendi biçimleriyle olmasını istediği özneleri yaratır. İktidarın bedene sahip olması kendi isteğine uygun özneler yaratması için kullandığı yollardan bir tanesidir. İktidarın beden üzerindeki tahakküme ulaşımındaki araçlardan bir tanesini toplumsal kurumlar oluşturmaktadır. Aile, okul, ordu gibi çeşitli kurumlar istenilen öznelerin elde edilmesinin talimine fırsat vermektedir. Sözelimi Stanley Kubrick'in Full Metal Jacket filminde, askeri kuruma dahil edilen askerler verilen eğitim süresinde kendi öznelliklerini yaşamaktan çok uzakta olarak sunulurlar. İktidar söylemine uygun özne ve bireylerin öznellikleri arasındaki ikiliğin verildiği bu film iktidarın bireylere dayattığı gerçekleri sorguladır. Filmde hegemonik erkek pratiklerinin üretildiği militer topluluk erkeklerin kendilerini olmaları beklenen erkek hâline getirdiği bir okul olarak karşımıza çıkar. Yeterince başarılı, güçlü, dirençli olamayan ya da toplumsal roller tarafından kadınlar için sınırlandırılmış olan duygusallık, saflık, iyi niyetlilik gibi niteliklere sahip erkekler ötekileştirilerek, hegemonik olanlar tarafından homososyal alanın dışına itilir. Bu çeşit bir ötekileştirme toplumda eşitsizlik ve kutuplaştırma yaratmaktadır. Bu bağlamda militer ortamlar erkek ezilmelerini mümkün kılan, üreten ve sürdüren uzamlardır. İktidar ideolojisini yayan kurumlar, cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Kubrick, filmde militarizm ve şiddeti bir arada vermiş ve askeri uzamda şiddet uygulamanın meşruluğunu iktidarla ilişkilendirerek sunmuştur. Bu anlamda şiddetin erkeğin özüne ilişkin olup olmadığı sorgulaması iktidarla bağlantılı

olarak seyirciye iletilmiştir. Kubrick şiddetin varlığına ilişkin erkek ve kadın bireyleri ayırt etmeksizin özcü bir yaklaşıma sahiptir. Ona göre insanın bireysel özgürlüğü içinde şiddete başvurma eğilimi vardır. Sınıf, cinsiyet, yaş gibi unsurlarla desteklenen pratikler topluluğu olarak tanımlanabilen eril şiddet kavramı; ahlak, düzen, kurallar, gelenekler gibi değerleri merkeze alarak ve her biçim şiddet pratiğini barındıran bir toplumsal bir ilişki biçimidir. Eril şiddetin uygulayıcıları çoğu zaman erkek bireylerdir ve çoğunlukla uyguladıkları şiddet meşru görülmektedir. Bu meşru şiddet erkeklere biyolojik yaklaşımlar temelinde sunulmuş bir ayrıcalıktır. Erkeklik ile bağdaştırılan işler ve şiddet arasındaki ilişki iktidar söylemiyle örülmüş hâldedir. Şiddet kullanan erkek, yalnızca kendi istediği bir eylemi gerçekleştirmez ayrıca bir çeşit erkeklik değerlerini sağlamlaştırır. Erkek şiddeti hem farklı cinsiyetlere hem kendi cinsiyetine karşı yönlendirilen bir şiddet hâlidir. Farklı toplumsal ilişkilerde karşımıza çeşitli biçimleri çıkar. Bununla beraber, Kubrick'in filmlerinde asıl eleştirdiği nokta ise toplumun iktidar ve tahakküm mekanizmaları içindeki şiddettir. Söz konusu mekanizmaların toplumsal cinsiyet sisteminin belirleyici, üreticisi ve yineleyicisi olduğunun altını çizer. Her ne kadar filmografisi kadın temsili açısından sorunlu olsa da filmlerinde ele aldığı erkeklik tasvirleriyle bu sistemin tek tipleştirici, ötekileştirici ve öznellikten uzaklaştırıcı yanını gözler önüne sermiştir. Kubrick'in kadın temsili açısından sorunlu olmasını Full Metal Jacket özelinde, militarizm konulu filmlerde sıklıkla karşımıza çıkan kadın stereotiplerinin dışında bir temsil sunmaması ile örneklendirebiliriz. Full Metal Jacket erkeklik inşasında yer alan milliyetçilik, militarizm ve şiddet gibi unsurların aynı zamanda erkekliğin yeniden ürettiği nüanslar olduğunu gösteren örneklerden birini oluşturmaktadır. Tüm bu erkeklik ve cinsiyet sisteminin temsilini oluşturan Full Metal Jacket filmi dönemin ruhunu yansıtan benzer filmlerden erkeklik, şiddet ve milliyetçilik konularına olan eleştirel bakışıyla ayrılmaktadır. Böylelikle farklı eleştirel okumalara olanak sağlayan bir film olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ve kültürel süreçleri temsil edilebilme imkânıyla filmlerin çekildiği dönemin ruh hâlini yansıtabilen bir sanat olarak sinema ise izleyicilere içinde yaşadıkları sisteme dışardan bakabilme ve değerlendirebilme fırsatı sunmaktadır. Bu anlamda sinemanın toplumu yansıtan bir sanat olduğunun altını bir kez daha vurgulamak yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Akca, E. B. & Tönel, E. (2011). Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe. İ. Erdoğan içinde, *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (s. 11-40). İstanbul: Kalkedon.

Arendt, H. (2003). *Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6*. İstanbul: İletişim.

Berger, J. (1986). *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis.

- Bould, M. (2003). Film and Television. E. James, & F. Mendlesohn içinde, *The Cambridge Companion to Science Fiction* (s. 79-95). New York: Cambridge University Press.
- Bulgu, N. & Koca, C. (2005). Spor ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış.
- Burgess, A. (2007). *Otomatik Portakal*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis.
- Clarke, V. & Braun, V. (2012). Toplumsal Cinsiyet. D. Fox, I. Prilleltensky, & S. Austin içinde, *Eleştirel Psikoloji* (s. 306-327). İstanbul: Ayrıntı.
- Connell, W. R. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, W. R. (2000). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Ayrıntı.
- Corbett, K. (2001). Faggot=Loser. *Studies in Gender and Sexuality*, 2(1): 3-28.
- DeRosia, M. (2003). An Erotics of Violence: Masculinity and (Homo)Sexuality in Stanley Kubrick's *A Clockwork Orange*. S. Y. Mcdougal içinde, *Stanley Kubrick's A Clockwork Orange* (s. 61-84). New York: Cambridge University Press.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. (A. Bora, M. A. Gevrek & F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Dorsay, A. (1998). *Sinema ve Çağımız*. İstanbul: Remzi.
- Engels, F. (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (K. Somer, Çev.) Sol.
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden, & O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi-1*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis.
- İllich, İ. (1996). *Gender*. (A. Fethi, Çev.) Ankara: Ayraç.
- Karamollaoğlu, A. (2009). Beu Travail (güzel iş): Dans Eden Anıtsal Beden. H. Kuruoğlu içinde, *Erkek Kimliğinin Değişme(meye)n Halleri* (s. 103-115). İstanbul: Beta.
- Kaufman, M. (1987). *Beyon Patriarchy Essays By Men on Pleasure, Power and Change*. New York: Oxford University Press.

Kimmel, M. S. (2004). Masculinity as homophobia: Fear, shame, and silence in the construction of gender identity. *Race, class, and gender in the United States: An integrated study* , 81-93.

Kolker, R. P. (1999). *Yalnızlık Sineması*. Ankara: Öteki.

Lipman-Blumen, J. (1976). Toward a Homosocial Theory of Sex Roles. *Signs*, 15-31.

Meral, P. S. (2011). Erkek Hegemonyasının (Yeniden) Üretimi: Dergi Reklamlarında Hegemonik Erkekliğin Temsili. İ. Erdoğan içinde, *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (s. 297-324). İstanbul: Kalkedon.

Mosse, G. L. (1985). *Nationalism and Sexuality: Middle Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*. Madison: University of Wisconsin Press.

Nagel, J. (2000). Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik. A. G. Altınay içinde, *Vatan, Millet, Kadınlar* (s. 65-103). İstanbul: İletişim.

Neale, S. (1983). Masculinity as Spectacle. *Screen*, 24(6): 2-17.

Nixon, S. (2017). Maskülenliği Sergilemek. S. Hall içinde, *Temsil* (s. 381-440). İstanbul: Pinhan.

Onur, H. & Koyuncu, B. (2004). "Hegemonik" Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 31-49.

Phillips, G. D. (2009). *Stanley Kubrick*. İstanbul: Agora.

Polat, N. (2008). Cinsiyet ve Mekan: Erkek Kahveleri. *Toplum ve Bilim*, 147-157.

Ryan, M. & Kellner, D. (2016). *Politik Kamera*. (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis.

Segal, L. (1992). *Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler-Değişen Erkekler*. İstanbul: Ayrıntı.

Selek, P. (2010). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim.

Türk, B. (2015). "Şiddete Meyyalım Vallahi Dertten": Hegemonik Erkeklik ve Şiddet. B. Yazar içinde, *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* (s. 85-111). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.